

Зуенко Н. О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Мусійчук С. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ І ФРАНКОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Статтю присвячено перекладам творчості Т. Шевченка на німецьку та французьку мови. Розглядається досконалість художніх перекладів, які впливають на розуміння творів Шевченка іншомовними читачами.

Ключові слова: творчість, художній переклад, підрядковий переклад, поетичний переклад, дослівний переклад.

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!.. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди!

Тарас Шевченко

Постановка проблеми. Як до вічного життєдайного джерела знову і знову звертаємося ми до Шевченкових поезій, проймаємося їх мудрістю, відроджуємо в своїх душах відчуття причетності до великої нації, що дала світові Титана Духу.

Про масштабність гуманістичного здобутку українського генія, його актуальність і вічність можна говорити багато. Ідеї Кобзаря продовжують розбудовувати Україну, впливати на самосвідомість, виховувати народ і владу в дусі патріотизму, національної гідності й самоповаги.

Думка, що творчість Т.Г. Шевченка належить не лише Україні, а й усьому світові, підтверджується тим фактом, що його твори перекладено багатьма мовами. Перекладом творчості Великого Кобзаря займалися Е. Рекло, Г. Брандес, А. Єнсен, Л. Каравелов, Е.-Л. Войнич, Е. Ожешко, Т. Павлов, Р. Кент, Н. Хікмет, Л. Арагон та багато інших всесвітньовідомих літераторів [2].

М. Гумільов говорив: Для того, щоб пізнати поета, треба прочитати його вірші в перекладі на всі мови. Не дивно, що твори Кобзаря перекладені всіма слов'янськими мовами, а також грузинською, вірменською, казахською, узбецькою, німецькою, англійською, французькою, датською, новогрецькою, іспанською, хінді, японською, в'єтнамською, корейською, румунською, італійською, угорською, малайською, бенгальською та багатьма іншими мовами.

У 1989 р. було видано книгу «Заповіт» мовами народів світу, яка містить переклади цього твору 147 мовами. Географія перекладів дуже неоднорідна – найкраще, звісно,

представлено мови тогочасного СРСР, на другому місці – Європа. Тому і виникло таке народне прислів'я: «Шевченків Заповіт» облетів увесь світ». «Заповіт» уже давно дістав міжнародне визнання. Коли у 1929 році хорова капела «Думка» виступала у Парижі, їй довелося на прохання французів виконати «Заповіт» кілька разів. Як літературний твір «Заповіт» вийшов за межі України завдяки перекладам, і перекладали його найчастіше з усіх творів Шевченка. Найчастіше він був перекладений на російську мову ще в 1862 році, далі на польську, сербохорватську, болгарську, чеську, словацьку, білоруську, німецьку, французьку, англійську. Серед перекладачів «Заповіту» є немало всесвітньо відомих імен: Е. Войнич, Й. Бехер, І. Франко (на німецьку), А. Єнсен, Е. Дюран, А. Абріль, Е. Гійвік [4].

У процесі перекладання та критичного тлумачення творів Шевченка у австрійській та німецькій літературах важлива роль належала українським письменникам, які жили в Галичині й Буковині, що до 1918 року входили до складу Австро-Угорщини. Поширенню спадщини Шевченка на цій території сприяли І. Франко, Ю. Федькович, П. Скобельський, С. Шпойнаровський, О. Попович, С. Яричевський та інші. Серед дослідників, які займалися проблемою перекладів творів Шевченка на німецьку мову, слід назвати М. Вознюка, М. Гнатюка, О. Книжову, М. Рудницького, Г. Приплюцьку, Я. Погребенника, І. Теплока та ін.

Знайомству з франкомовним Шевченком ми завдячуємо основним перекладачам його поезій: літературознавцю та мистецтвознавцю і перекладачу Е. А. Дюрану, дипломату барону А. д'Аврілью та поету Е. Гійвіку. А вивчали особливості перекладів Шевченка на французьку мову такі вітчизняні науковці, як: М. Венгрєнівська, А. Гнатюк, Г. Кочур, Я. Коваль, О. Чередниченко та інші.

Мета статті – проаналізувати шлях Шевченкового слова до німецькомовного та франкомовного читача.

Виклад основного матеріалу. Першим твором Шевченка, про який дізналися в німецькомовному середовищі, дослідники вважають поему «Гайдамаки». Ще за життя Шевченка, у 1843 році, в журналі «Щорічник слов'янської літератури, мистецтва й науки» редактор цього видання, відомий славіст **Я. П. Йордан**, звернув на неї увагу німецькомовного загалу. Але перекладати твори Шевченка німецькою почали кількома десятиліттями пізніше.

Перше ознайомлення німецькомовного читача з статтю Шевченка пов'язане з буковинськими культур-

ними колами 70-х років 19 століття, яким була доступна як німецька, так і українська мови. Ініціатива походила від поета **Й. Г. Обріста**, вчителя з Чернівців. На підставі підрядників, які йому склали українські колеги, він видав у 1870 році нарис Тарас Григорович Шевченко – український поет. Нарис життя. Додатком до нього стали переклади поезії Шевченка – загалом 16 творів, серед яких були «Гамалія», «Іван Підкова», три частини з поеми «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Русалка», «Заповіт», «Утоплена» [3].

Поет зазначав, що його переклади були лише додатком до книги про Тараса Шевченка і лише спробою вільних перекладів. Перекладач користувався для цього прозовими підрядковими перекладами, зробленими на його прохання буковинськими письменниками. Використовуючи підрядники, Г. Обріст не зміг досконало передати німецькою мовою першотвір, позаяк підрядковий переклад – це власне дослівний переклад твору й лише перший етап на шляху до художнього перекладу. Можна вважати, що Г. Обріст є фундатором німецькомовної Шевченкіани. Як автор згаданої вже книжки, він уперше дав ґрунтовну характеристику творчості Шевченка, порівняв його з поезією німецького поета **Г. Бюргера**, і цим самим привернув увагу німецьких вчених до української літератури [6].

Першими, справді поетичними перекладами Шевченка на німецьку мову, вважають переклади Івана Франка, як, приміром, ці рядки із «Заповіту»:

Wenn ich sterbe, so bestattet
Mich auf eines Kurhans Zinne
Mitten in der breiten
Steppe Der geliebten Ukraine,
Dass ich grenzenlose
Felder Und den Dnipr und seine Schwellen
Sehen kann, und horen moge
Das Gebraus der grossen Wellen...

Ще у 1969 р. Б. Бендзар в авторефераті кандидатської дисертації [1, с. 17–18] стверджував, що І. Франко був першим українським ученим, який глибоко та всебічно, з революційно-демократичних позицій висвітлив творчість Т. Шевченка. Він написав понад п'ятдесят статей про життя і творчість Кобзаря, які стали основою наукового шевченкознавства. Значну роль, на думку дослідника, в ознайомленні німецького читача з творчістю Т. Шевченка відіграли і три статті письменника німецькою мовою, а саме: Taras Schewtschenko und sein Vermächtnis (Тарас Шевченко і його «Заповіт») (1908), Taras Schewtschenko (Тарас Шевченко) (1914), Die Wiedmung («Присвята») (1914), у яких висвітлено світове значення та неповторність творчості великого національного поета України на тлі загальноєвропейського літературного процесу. «І. Франкові, – як вважає дослідник, – належить одне з перших місць серед таких українських перекладачів поезій Т. Шевченка німецькою мовою кінця ХІХ – поч. ХХ ст., як П. Скобельський, К. Климович, С. Шпойнарівський, А. Попович, О. Грицай та ін. І. Франко прагнув передусім ознайомити німецького читача з глибоко народною революційною творчістю Т. Шевченка» [3].

Шевченко з юності дуже добре знав французьку літературу і мистецтво. З часом ці знання лише розширювались. Він любив твори Мольєра, Фенелона, Вольтера, Дідро, Шатобріана, Гюго, Бальзака, Жорж Санд.

У свою чергу видатні діячі французької культури проявляли і проявляють, особливо зараз, глибокий інтерес до життя і творчості Шевченка. Ім'я великого українського поета вперше з'явилося у Франції в 1847 році в «Незалежному журналі», який видавала Жорж Санд. Проте, перше вивчення і переклад Шевченка, опублікований 15 червня 1876 року в «Журналі двох світів», пов'язане з іменем відомого славіста Е.-Ал. Дюрана.

М. Драгоманов приділив багато уваги Шевченку у своїй брошурі «Українська література», заборонена російським урядом, опублікованій в Женеві в 1878 році. В кінці ХІХ і на початку ХХ століть інтерес, викликаний у Франції Шевченком, збільшився: публікація статей, завершені переклади. Праці Л. Леже мають особливе значення в історії вивчення та поширення творчості поета. Видатний славіст, який викладав в Колеж де Франс, присвятив Тарасу Шевченку у 1905–1906 роках ряд курсів.

У 20-і роки з'явилися нові переклади, зроблені Ф. Маздом. «Сретик» опублікований французькою мовою в 1930 році. Журнал «Комуна» у 1939 році надрукував поему «Сон» (комедія) у перекладі К. Стебера.

Однак, лише після війни, і особливо в ювілейних 1961 і 1964 рр., дослідження і переклади набирають неабиякого розмаху. Письменники Л. Арагон, А. Стиль і Е. Гійвік особливо сприяли знайомству їхньої країни з творчістю поета. Дві книги представили тоді події в літературному житті Франції: «Тарас Шевченко» Ежена Гійвіка, збірку 33 віршів, перекладених французьким літератором, який передувє дослідження М. Рильського і О. Дейча, і опублікував в Парижі в тому ж, 1964 році, новелу Шевченка «Художник». Обидві книги були опубліковані за ініціативою ЮНЕСКО, яка брала активну участь у святкуванні великих ювілеїв поета [5].

Серед сучасних перекладачів творів великого Кобзаря слід назвати Вікторію Куликову, якій вдається не лише передати текст поезії, а й витримати ритмічний малюнок вірша, як, наприклад, у вірші «Testament» («Заповіт»):

Et que dans la grande famille,
Délivrée de ses chaînes,
Avec des mots doux et paisibles
De moi l'on se souviennne [7, с. 231].

Якість і досконалість художніх перекладів – це не єдиний чинник, який впливає на розуміння творів Шевченка іншомовними читачами. Сприйняття Шевченка, без сумніву, залежить також від рівня освіченості читача, його обізнаності з основними віхами української історії, розуміння ролі Шевченка для розвитку української і світової літератури.

Найбільша складність перекладу Шевченкової поезії полягає в закодованій у ній мовній картині світу на рівні реалій (бандура, китайка, чумак, вишиванка, кобзар, трісті музики), національних символів (калина, барвінок), історичних алюзій (Хортиця, Великий Луг, Коліївщина, Батурин, Суботів), словесних образів, що є часто найкращими провідниками у край поета (недвиги серцем; і сторч на море поглядав, мов на Іуду; щоб та печаль не перлася, як той москаль, у самотню душу) та насиченого асоціативного поля певних слів (гомоніти, туга, журба).

Кожен, хто перекладає поезії Тараса Шевченка, стикається з багатьма труднощами. По-перше, для поезії Шевченка характерний внутрішній зв'язок із народною

творчістю, з народною пісню і національний колорит. Не збагнувши цієї суті, не можна проникнути і в поезію українського генія. По-друге, одна з найскладніших проблем – це відтворення ритмомелодики оригіналу, поетичної інтонації Шевченка, з її легкою мелодикою і пісенною природою. По-третє, мова Шевченка в багатьох його творах переплетена із загальнонародною лексикою, містить елементи церковнослов'янської мови, які часто мають різне смислове й художнє навантаження. Перекладаючи Шевченка, важко поєднати досконале відтворення змісту й форми першотвору, його емоційності. На моє глибоке переконання, аби подолати ці та ряд інших труднощів, необхідно передусім проникнутися духом доби, в яку жив і творив Шевченко, усвідомити трагізм долі і, власне, ціну національних устремлінь українського народу, стати на якийсь момент його частинкою і співучасником його багатовікової історії. Лише тоді, приміром, заклик Кобзаря **і вражою злою кров'ю волю окропите** звучатиме для сучасного європейця природно й зрозуміло.

Висновки. Шевченків гуманізм, геніальні народні образи роблять його зрозумілим і близьким для людей різних націй, хоча він є поетом України. Образ Шевченкового поетичного генія не може бути переоцінений. Вражаюча музика його української поезії, як писала Войнич, досягла найвищого рівня ліричної поезії, яку могла би створити людина.

Література:

1. Бендзар Б.П. Творчество Ивана Франко на немецком языке (Л-ра народов СССР. Украинская): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Киев: Ин-т л-ры им. Т.Г. Шевченко АН УССР, 1969. – 20 с.)
2. Коломієць Л.В. Перекладознавчі семінари: актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу: навчальний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2011. – 527 с.

3. Теплий І.М. Німецькомовна поетична Шевченкіана Івана Франка / І.М. Теплий // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 172–190.
4. Хоменко Б.В. (сост.) Шевченко Тарас. «Заповіт» мовами народів світу. – К.: Наукова думка, 1989. – 248 с.
5. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
6. www.shevchcycl.kiev.ua/nsh-shorgansk.
7. Kobzar. – Kyiv: Edition Dnipro, 2014. – 265 p.

Зуенко Н. А., Мусейчук С. Н. Шевченково слово в немецкоязычной и франко-языковой среде

Аннотация. Статья посвящена переводам творчества Т. Шевченко на немецкий и французский языки. Рассматривается совершенство художественных переводов, которые влияют на понимание произведений Шевченко иноязычными читателями. Доказано, что наибольшая сложность перевода поэзии Шевченко заключается в закодированной в ней языковой картине мира на уровне реаллий.

Ключевые слова: творчество, художественный перевод, подстрочный перевод, поэтический перевод, дословный перевод.

Zuenko N., Musiichuk S. Shevchenko's word in the german-speaking and french-speaking environment

Summary. The article is devoted creativity of Shevchenko translations into German and French. We consider perfection of artistic translations that affect understanding of Shevchenko non-native readers. It is proved that greatest difficulty of translating Shevchenko's poetry is encoded in the language picture of the world at level of reality.

Key words: art, literary translation, word for word translation, poetic translation, literal translation.